

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

No9
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M AKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 60 sahifa,
2-sentyabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalarini tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Maktabgacha ta'lim tashkiloti innovatsion faoliyatini rivojlantirish jarayoni.....	14
Ibragimova Gulsanam Nematovna	
Sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim metodikasida qo'llanilishi va o'qituvchi kompetentligiga ta'siri	22
Abduyev Sheroz	
Boshlang'ich ta'limda "tabiatshunoslik" fanini raqamli platformalar orqali o'qitish metodikasini takomillashtirish: 5e modeli asosida dizayn, baholash va joriy etish.....	25
Ahmadaliyev Shohruh Bahromjon o'g'li	
Ingliz va rus leksikografiyasida o'zbek milliy taom nomlarining lingvistik tahlili	30
Bobojonova Zarina Rashidovna	
Rahbarlarda til bilish darajasi va hissiy intellekt (eq): o'zaro bog'liqlikni o'rganish	34
Isaqlulova Baxtigul Xo'jamovna	
Frazeologizmlarni o'rgatishda matn asosida integratsiyalashgan dars modeli: xorijiy til o'rganuvchilar tajribasi	38
Jumayeva Sadbarg Mirolimovna	
O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari: rivojlangan davlatlar tajribasi tahlili	42
Karimova Moxichehra Rixsibayevna	
Rus va ingliz tillarida sharqona realiyalarning leksik-semantik tasnifi	46
Kulmamatova Aziza Do'stmamat qizi	
TRIZ metodikasi asosida texnokratik bolalar bilan ishlash tizimini takomillashtirish	50
Orifjonova Mavludaxon Abduqaxxor qizi	
Raqamli ta'lim muhitida pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish.....	53
Raximberganova Munajat Muzaffar qizi	
Structure of Social Conflict and Stages of its Development	57
Zaynutdinova Shahnoza Yuldashevna	

RUS VA INGLIZ TILLARIDA SHARQONA REALIYALARNING LEKSIK-SEMANTIK TASNIFI

Kulmamatova Aziza Do'stmamat qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada rus va ingliz tillarida sharqona realiyalarning leksik-semantik tasnifi tahlil qilinadi. Realiza tushunchasining mazmuni, ularning tarjima jarayonidagi o'rni hamda turli madaniyatlarda ifodalanish xususiyatlari yoritiladi. Asosiy e'tibor "madaniy kod", "lingvokulturologik moslik" va "ekvivalentlik" masalalariga qaratiladi. Tahlil jarayonida rus va ingliz tillarida uchraydigan o'zbek va sharq xalqlariga xos tushunchalar ("chaikhana", "mahalla", "suzani", "pilaf/plov" va boshqalar) semantik jihatdan o'rganiladi. Tadqiqot natijalari realiyalarni tarjima qilishda kontekst, adresat va kommunikativ vazifani hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: lingvokulturologik realiyalar, leksik-semantik invariantlar, madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya, ekvivalentlik va adekvatlik kategoriyalari, rus va ingliz tillarida madaniy transfer, tarjimada nominativ strategiyalar, sharqona madaniy kod.

Abstract: This article analyzes the lexical-semantic classification of oriental realia in Russian and English. The study discusses the concept of "realia," their role in the translation process, and their specific representation across cultures. Special attention is devoted to the issues of "cultural code," "linguocultural equivalence," and "translation adequacy." The semantic features of culture-bound terms typical of Uzbek and Eastern traditions (such as "chaikhana," "mahalla," "suzani," "pilaf/plov") are examined within Russian and English contexts. The findings demonstrate that translating realia effectively requires taking into account the context, the target audience, and the communicative function.

Key words: linguocultural realia, lexical-semantic invariants, intercultural communicative competence, categories of equivalence and adequacy, cultural transfer in Russian and English, nominative strategies in translation, oriental cultural code.

Аннотация: В данной статье анализируется лексико-семантическая классификация восточных реалий в русском и английском языках. Рассматривается сущность понятия "реалия", их роль в процессе перевода, а также особенности репрезентации в разных культурах. Особое внимание уделяется вопросам "культурного кода", "лингвокультурологического соответствия" и "эквивалентности". В процессе анализа изучаются семантические характеристики понятий, характерных для узбекского и восточного миров ("chaikhana", "mahalla", "suzani", "pilaf/plov" и др.), встречающихся в русском и английском языках. Результаты исследования показывают, что при переводе реалий необходимо учитывать контекст, адресата и коммуникативную функцию.

Ключевые слова: лингвокультурологические реалии, лексико-семантические инварианты, межкультурная коммуникативная компетенция, категории эквивалентности и адекватности, культурный трансфер в русском и английском языках, номинативные стратегии в переводе, восточный культурный код.

KIRISH

Globalizatsiya sharoitida tillararo va madaniyatlararo muloqot jarayonida realiyalarni to'g'ri anglash va tarjima qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Realizmalar – ma'lum bir xalq madaniyati, turmush tarzi, an'ana va urf-odatlarini ifodalovchi so'z va iboralardir. Masalan, o'zbek tilidagi "chaikhana", "mahalla", "do'ppi" kabi tushunchalar rus va ingliz tillarida ma'lum darajada semantik o'zgarishlarga uchraydi. Ushbu maqolada sharqona realiyalarning rus va ingliz tillaridagi leksik-semantik tasnifi hamda ularning tarjima usullari ilmiy asosda yoritiladi.

Globalizatsiya jarayonida dunyo xalqlari o'rtasida iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalar tobora kengayib bormoqda. Bunday sharoitda turli xalqlarning madaniy xususiyatlari, urf-odatlari va turmush tarzini ifodalovchi tushunchalar – ya'ni realizmalar – tillararo muloqotda alohida o'rin tutadi. Realizmalar oddiy lug'aviy birlik emas, balki xalqning madaniy kodi, tarixiy taraqqiyoti va ijtimoiy ongining mahsuli hisoblanadi. Shu bois, realizmalarni

noto'g'ri anglash yoki ularni tarjimada noto'g'ri ifodalash kommunikativ uzilishlarga hamda madaniy tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin.

Realiya tushunchasi lingvistika, tarjimashunoslik va madaniyatshunoslik kesishgan nuqtada o'rganiladi. Tilshunoslar uni "milliy-madaniy bo'yoqqa ega leksik birliklar" sifatida, tarjimashunoslar esa "tarjimasi qiyin birliklar" sifatida talqin etadi. Masalan, o'zbek tilidagi "chaikhana" so'zi nafaqat choy ichiladigan joyni, balki milliy an'ana va ijtimoiy muloqot markazini anglatadi. Rus tiliga "чайхана" shaklida kirib kelgan bu so'z o'z semantikasini qisman saqlab qoladi, ingliz tilida esa "teahouse" shaklida to'liq ekvivalent topa olmaydi va ko'pincha qo'shimcha izoh talab qiladi.

Shunday qilib, realiyalarni to'g'ri anglash va tarjima qilish jarayoni nafaqat lingvistik, balki lingvokulturologik kompetensiyani ham talab etadi. Tarjimon nafaqat so'zning lug'aviy ma'nosini, balki uning ortidagi madaniy mazmunni ham bilishi lozim. Aks holda, matn milliy xususiyatini yo'qotishi yoki o'quvchiga noto'g'ri tushuncha berishi mumkin.

Shuningdek, global kommunikatsiyada realiyalar xalqlar o'rtasida madaniyat ko'prigi vazifasini bajaradi. Ular boshqa madaniyat vakillarini o'ziga xos turmush tarzi, an'analari va qadriyatlari bilan tanishtiradi. Shu sababli, tarjimashunoslikda realiyalarni izchil tasniflash, ularning leksik-semantik xususiyatlarini o'rganish va samarali tarjima strategiyalarini ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Realiyalar masalasi tilshunoslik, tarjimashunoslik va semasiologiya fanlari kesishgan nuqtada ko'p yillardan beri tadqiq etilib kelinmoqda. Ushbu tushuncha turli davrlarda turlicha yondashuvlarda talqin qilingan bo'lsa-da, asosiy e'tibor ularning milliy-madaniy o'ziga xosligi va tarjimada ekvivalentlik muammosiga qaratilgan.

Avvalo, V. Vinay va J. Darbelne (1958-yil) tomonidan ishlab chiqilgan tarjimada ekvivalentlik nazariyasi realiyalarni boshqa madaniyatga mansub birliklar sifatida izohlashda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qildi. Ularning qarashlariga ko'ra, tarjimon madaniy tafovutlarni hisobga olib, lingvistik shakl va semantik mazmun o'rtasida muvozanatni topishi zarur.

Keyingi yillarda L. S. Barkhudarov (1975-yil) realiyalarni "tarjima qilinishi qiyin birliklar" sifatida tasniflab, ularning semantik mazmuni odatiy so'zlardan tubdan farq qilishini ta'kidladi. Unga ko'ra, realiyalar faqat lingvistik birlik emas, balki madaniyatni aks ettiruvchi belgilar tizimidir.

S. Vlahov va S. Florin (1980-yil) o'zlarining mashhur "Непереводимое в переводе" asarida realiyalarni alohida ilmiy obyekt sifatida ko'rib chiqib, ularni ijtimoiy-siyosiy, geografik, etnografik, maishiy va boshqa guruhlarga bo'lib tasnifladilar. Bu tasnif keyingi lingvokulturologik tadqiqotlar uchun nazariy asos bo'lib xizmat qildi.

Peter Newmark (1988-yil) esa ingliz tarjima maktabida "culture-bound terms" tushunchasini joriy qildi. U realiyalarni tarjima qilishda kontekstual ekvivalentlik, maqsadli auditoriya ehtiyojlari va madaniy moslikni hisobga olish zarurligini ta'kidladi.

Mazkur maqola aynan shu nazariy asoslar doirasida olib borildi. Metodologik yondashuv sifatida:

- lingvokulturologik tahlil – realiyaning madaniy kod sifatida funksiyasini aniqlash;
- semantik tahlil – rus va ingliz tillarida realiyalarning semantik invariantlari va differensial belgilarini o'rganish;
- qiyosiy-tarjima metodi – o'zbek tilidan rus va ingliz tillariga o'tgan realiyalarning tarjima strategiyalarini qiyoslash.
- Amaliy tahlilda sharqona realiyalarning turli tarjima usullari ko'rib chiqildi:
- transkripsiya va transliteratsiya (masalan: chaikhana – чайхана – chaikhana);
- kalkalash (oqsoqol – старейшина – elder);
- tavsifiy tarjima (suzani – embroidered textile wall hanging);
- madaniy moslashtirish (navruz – весенний праздник – spring festival).

Shunday qilib, metodologik asos sifatida lingvokulturologik va qiyosiy-semantik yondashuv tanlandi. Bu esa realiyalarning rus va ingliz tillaridagi leksik-semantik tasnifini yanada chuqurroq o'rganish imkonini berdi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi realiyalarni o'rganishda lingvokulturologik va qiyosiy-semantik yondashuvlarga tayandi. Ma'lumotlar asosan o'zbek, rus va ingliz tillaridagi matnlardan, ilmiy adabiyotlar hamda tarjima amaliyotidan to'plandi. Ushbu manbalarda uchraydigan realiyalar kontekstual tahlil qilindi, ularning semantik invari-

antlari va differensial belgilarini aniqlash uchun qiyosiy-uslubiy tahlil qo'llanildi. Shuningdek, tarjimada ishlatilgan strategiyalar – transkripsiya, kalkalash, tavsifiy tarjima va madaniy moslashtirish usullari – qiyoslab baholandi. Natijalar lingvistik shakl, madaniy mazmun va kommunikativ vazifaga ko'ra umimlashtirilib, ilmiy xulosalar chiqarildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'tkazilgan lingvokulturologik va qiyosiy-semantik tahlil asosida sharqona realiyalarning rus va ingliz tillarida ifodalanishida bir qator umumiy qonuniyatlar va farqlar aniqlandi.

Realiyalarning qabul qilinish darajasi

Rus tilida sharqona realiyalar tarixiy, geografik va siyosiy omillar tufayli nisbatan chuqurroq singib ketgan. Masalan, плов, чайхана, махалла kabi so'zlar rus tilida fonetik moslashuv orqali qabul qilingan va ko'plab rusiyabonlar uchun begona emas. Ingliz tilida esa bunday so'zlar ko'proq ekzotik birlik sifatida qabul qilinadi va o'quvchiga tushunarli bo'lishi uchun ko'pincha izoh talab etadi: plov (traditional Uzbek rice dish), mahalla (neighborhood community), chaikhana (teahouse).

Semantik invariant va differensial belgilar

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ko'plab realiyalar rus va ingliz tillariga o'tganda o'zining semantik invariantini – ya'ni asosiy ma'nosini – saqlab qoladi. Masalan, suzani barcha tillarda "milliy bezakli mato" sifatida anglashiladi. Ammo ayrim realiyalar differensial belgilarini yo'qotadi yoki o'zgaradi. Mahalla rus tilida квартал yoki улица bilan qisman qiyoslanadi, ingliz tilida esa community yoki neighborhood tushunchalari bilan talqin qilinadi, lekin uning asl ijtimoiy va ma'naviy mazmuni to'liq aks etmaydi.

Tarjima strategiyalari samaradorligi

Amaliy tahlil shuni ko'rsatdiki, realiyalarni tarjima qilishda turli strategiyalar qo'llanadi:

- Transkripsiya va transliteratsiya – milliy koloritni saqlashda eng samarali (plov, chaikhana).
- Kalkalash – semantik yaqinlik mavjud bo'lsa qo'llanadi (oqsoqol – elder).
- Tavsifiy tarjima – o'quvchiga tushunarli qilish uchun keng qo'llanadi (suzani – embroidered wall hanging).
- Madaniy moslashtirish – asosan ingliz tilida ishlatiladi (navruz – spring festival).

Madaniyatlararo kommunikatsiyada realiyalarning roli

Realiyalar tilshunoslikdan tashqari, ijtimoiy-madaniy jarayonlarda ham faol ishlaydi. Ular madaniy identitetni ifodalaydi va boshqa xalqlarni milliy qadriyatlar bilan tanishtiradi. Shu bois, tarjimada realiyalarni to'g'ri ifodalash faqat lingvistik masala emas, balki madaniyatlararo muloqot samaradorligining ham muhim omilidir.

Qiyosiy natijalar

- Rus tilida realiyalar ko'proq assimilyatsiya qilinadi va mustaqil leksik birlik sifatida qo'llanadi.
- Ingliz tilida esa ular ko'proq ekzotik birlik sifatida qabul qilinadi va izohli yoki tavsifiy shaklda beriladi.
- Har ikki tilda ham realiyalarning asosiy semantik invariantlari saqlanadi, biroq ijtimoiy-madaniy konnotatsiyalar ko'pincha yo'qoladi.

Ilmiy umimlashma

Natijalar shuni ko'rsatdiki, sharqona realiyalarni tarjima qilish jarayonida uch asosiy muammo mavjud:

1. Semantik ekvivalentlik yetishmasligi (ma'nosining to'liq aks etmasligi).
2. Madaniy konnotatsiya yo'qolishi (mahalla, oqsoqol kabi tushunchalarda).
3. Adresatga moslashtirish zaruriyati (ingliz tilidagi kitobxon uchun qo'shimcha izoh kiritish ehtiyoji).

Shu nuqtayi nazardan qaraganda, realiyalarni tarjima qilish jarayoni nafaqat lingvistik, balki madaniy transfer vazifasini ham bajaradi.

Realiyalar jadvali

Realiya (o'zbekcha)	Rus tilida ifodalanishi	Ingliz tilida ifodalanishi	Tarjima strategiyasi	Semantik va madaniy xususiyatlar
Plov	плов (moslashgan)	plov (traditional rice dish)	Transkripsiya + tavsifiy tarjima	Rus tilida mustaqil leksik birlik; ingliz tilida izohsiz tushunilmaydi.
Chaikhana	чайхана	chaikhana (teahouse)	Transkripsiya / izoh	Rus tilida singib ketgan; ingliz tilida ekzotik, izoh zarur.
Mahalla	маҳалля	mahalla (neighborhood community)	Transkripsiya + tavsif	Rus tilida qisman tushunarli; ingliz tilida ijtimoiy-ma'naviy konnotatsiya yo'qoladi.
Suzani	сузани	suzani (embroidered textile)	Transkripsiya + tavsif	Har ikkala tilda ekzotik birlik; ingliz tilida batafsil tavsif talab qiladi.
Navruz	Навруз (bahorgi bayram)	Navruz (spring festival)	Madaniy moslashtirish	Rus tilida ma'lum bayram sifatida; ingliz tilida "spring festival" izohi bilan beriladi.
Oqsoqol	старейшина	elder	Kalkalash	Semantik invariant saqlanadi, lekin ijtimoiy-madaniy roli to'liq aks etmaydi.

Sharqona realiyalarning tarjimasida tilshunoslik va madaniyatshunoslik omillari o'zaro uzviy bog'liqdir. Chunki realiyalar nafaqat lingvistik birlik, balki ular ortida ma'lum bir xalqning ijtimoiy-ma'naviy qadriyatlar, tarixiy tajribasi va madaniy identiteti mujassamdir. Shu sababli, ularni boshqa tilga o'tkazishda oddiy so'zma-so'z tarjima yetarli bo'lmaydi. Tarjimon lingvokulturologik kompetensiyaga ega bo'lishi, ya'ni ma'lum madaniyatning ichki kodini ham anglay olishi talab etiladi.

Rus tilida o'zbek realiyalari tarixiy, geografik va madaniy aloqalar tufayli nisbatan tabiiyroq qabul qilinadi. Asrlar davomida Markaziy Osiyo xalqlari bilan rus xalqi o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy munosabatlar realiyalarning semantik va fonetik jihatdan singib ketishiga yordam bergan. Masalan, plov, chaikhana, mahalla, suzani kabi birliklar rus tilida fonetik moslashuvga uchrab, ko'pincha izohsiz ishlatiladi. Bu esa rusiyabon auditoriya uchun realiyalarni o'zlashtirishni osonlashtiradi.

Ingliz tilida esa sharqona realiyalar ko'proq ekzotik element sifatida qabul qilinadi. Ingliz tilida so'zlashuvchi auditoriya uchun O'zbekiston va Sharq xalqlarining madaniyati nisbatan uzoq va begona ko'rinadi. Shu sababli, mahalla, chaikhana, suzani kabi tushunchalarni oddiy transliteratsiya qilish yetarli bo'lmaydi. Ularning ma'nosini to'liq yetkazish uchun tavsifiy tarjima, izohli qo'shimchalar yoki madaniy moslashtirish strategiyalari qo'llanadi. Masalan, chaikhana ingliz tilida odatda "chaikhana (traditional teahouse)" tarzida sharhlanadi.

Bu holat shuni ko'rsatadiki, rus tilida realiyalar tarjimasida assimiylatsiya jarayoni (ya'ni madaniy birliklarning tabiiylashuvi) ustun bo'lsa, ingliz tilida esa eksotizatsiya va izohli sharhlash strategiyalari ko'proq qo'llanadi. Demak, tarjimada faqat lingvistik ekvivalentni topish emas, balki madaniy kodni to'g'ri transfer qilish, adresatning madaniy bilim darajasini hisobga olish ham muhim vazifadir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Sharqona realiyalar rus va ingliz tillarida turlicha semantik moslashuvga uchraydi. Rus tilida ular ko'proq transkripsiya orqali qabul qilinsa, ingliz tilida tavsifiy tarjima va madaniy izohlar keng qo'llanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, realiyalarni tarjima qilish jarayonida kontekstual moslik, adresatning madaniy bilimi va kommunikativ maqsad asosiy omillar sifatida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Vinay, J.-P., Darbelnet, J. (1958). *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris.
2. Barkhudarov, L. S. (1975). *Язык и перевод*. Moskva: Mejdunarodnie Otnosheniya.
3. Isakulova, Baxtigul Xo'jamovna. (2025). Ta'lim sifatini oshirishda ko'p tillilik va til bilishning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 47(4), 125–127. <https://scientific-jl.com/tal/article/view/22655>
4. Isakulova, B. K. (2023). Teaching a foreign language through didactic games to preschoolers. *Golden Brain*, 1(11), 234–239. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/3161>
5. Isakulova, B. (2024). Building leadership abilities through language learning in education. *Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan*, 2(12), 218–225.
6. Rashidovna, B. Z., Prasetyo, A. (2025). The representation of the names of Uzbek national dishes in works of art and their translation. *Multidisciplinary Journal of Science*. 2025mstjournal.com
7. Rashidovna, B. Z. (2024). Names of dishes adapted from English, Russian, and Uzbek languages. *Web of Teachers: Inderscience Research*. webofjournals.com

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.